

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Psühholoogia Instituut

Kaisa Kolk
EMA JA ISA HEAKSKIITVANA-TÕRJUVANA TAJUMISE SEOSTEST
TEISMEEALISE LAPSE PSÜHHOLOOGILISE KOHANEMISEGA
Magistritöö

Juhendaja: Prof. Tiia Tulviste

Läbiv pealkiri: Suhted vanematega ja psühholoogiline kohanemine

Tartu
2013

Ema ja isa heakskiitvana-tõrjuvana tajumise seostest teismeealise psühholoogilise kohanemisega

KOKKUVÕTE

Antud töös uuriti seoseid ema ja isa heakskiitvana tajumise ja teismeealise psühholoogilise kohanemise vahel. Teismeealisi (vanuses 14-17 aastat) testiti aastase vahega, kokku kaks korda. Tulemused näitasid, et aasta pärast testides olid teismeealised paremini kohanenud kui esimesel testimiskorral. Tajutud ema ja isa heakskiidul on erinev mõju poiste ja tüdrukute psühholoogilisele kohanemisele. Isa heakskiitvamana tajumine ennustas tüdrukute puhul suuremat sõltumist tähtsatest teistest nii läbilõikeliselt kui longitudinaalselt, poiste puhul sellist seost ei ilmnud. Ema heakskiitvamana tajumine ennustas teisel testimiskorral nii poiste kui tüdrukute paremat psühholoogilist kohanemist, samas kui isa heakskiitvana tajumine ennustas vaid poiste paremat psühholoogilist kohanemist.

Saadud tulemused on olulised vanemliku heakskiidu-tõrjumise teooria edasi arendamisel ning perekondlike sekkumiste kavandamisel töös teismeealistega.

Relationship among perceived maternal and paternal acceptance-rejection and adolescents' psychological adjustment

ABSTRACT

This study examined how perceived paternal and maternal acceptance are associated with adolescents' psychological adjustment. Adolescents (age 14-17) were tested twice, with a 1-year-interval. The results showed, that adolescents were better psychologically adjusted at time 2 than they were the previous year. Perceived maternal and paternal acceptance influenced boys' and girls' psychological adjustment differently. Higher perceived paternal acceptance predicted higher dependence in girls both cross-sectionally and longitudinally, but not in boys. Time 2 perceived maternal acceptance predicted boys' and girls' better psychological adjustment cross-sectionally and higher perceived paternal acceptance at time 2 predicted better psychological adjustment in boys cross-sectionally, but not in girls. These results are important in the development of the Parental Acceptance-Rejection Theory and in planning family interventions when working with teenagers.

SISUKORD

KOKKUVÕTE	2
ABSTRACT.....	2
SISUKORD.....	3
SISSEJUHATUS	4
PARTheory isiksuse alateooria.....	5
PARTheory's ja antud töös kasutusel olevate mõistete seletused	5
PARTheory isiksuse alateooria alased metaanalüüsid.....	7
Soolised erinevused suhtes vanematega	7
Teismeealised ja suhete tajumine.....	8
EMPIIRILINE UURIMUS	9
Töö eesmärk ja hüpoteesid.....	9
Meetod	9
<i>Valim</i>	9
<i>Mõõtevahendid</i>	10
<i>Protseduur</i>	12
<i>Puuduvad andmed</i>	12
Tulemused.....	13
<i>Teismeealise psühholoogiline kohanemine</i>	13
<i>Ema heakskiitvana/tõrjuvana tajumine</i>	16
<i>Isa heakskiitvana/tõrjuvana tajumine</i>	19
<i>Isa heakskiidu-tõrjumise küsimustiku (PARQ1) esimesel testimiskorral täitmata jätmine</i>	21
<i>Ema ja isa Heakskiitvana-tõrjuvana tajumise küsimustiku tulemuste võrdlus</i>	23
<i>Korrelatsioonid</i>	23
<i>Regressioonanalüüs</i>	25
<i>Tajutud vanemlik heakskiit/tõrjumine ja sõltuvumise alaskaala ennustamine</i>	25
ARUTELU	26
VIITED	32

SISSEJUHATUS

Vanemad võivad olla lapse suhtes soojad ja armastavad või külmad ja eemalelükkavad ning kuid vanema käitumismuster mõjutab last ja lapse psühholoogilist kohanemist. John Bowlby kiindumusteooria järgi on imiku võime maailma avastada seotud võimalusega vanemat „turvabaasina“ kasutada (Vivona, 2000). Hilisemad uuringud on kinnitanud, et turvaline vanemasse kiindumine on tähtis edukaks arenguks ka teismeeas (Larose & Boivin, 1998).

Enamik vanema kasvatusstiili efektiivsust mõõtvaid lähenemisi keskenduvad kahele aspektile: a) kui palju esitavad vanemad lastele nõudmisi ja b) kui toetavad on vanemad lapse suhtes (Lindner Gunnoe, Hetherington, & Reiss, 1999). Baumrind jagas vanemate kasvatusstiilid autoriteetseks, autoritaarseks, lubavaks ja hülgavaks kasvatusstiiliks (Glasgow, Dornbusch, Troyer, & Steinberg, 1997). Vanemate kasvatusstiilide alases kirjanduses on välja toodud, et lapsed ja noorukid, kes on kasvanud autoriteetse kasvatusstiiliga kodudes (vastutulevad, ent nõudlikud vanemad) on psühhosotsiaalselt kompetentsemad (Amato ja Fowler, 2002; Lindner Gunnoe jt., 1999; Jackson, Henriksen, & Foshee, 1998), edukamad koolis (Deslandes ja Bertrand, 2005) ja vähem tõenäoliselt internaliseerivad või eksternaliseerivad probleeme kui autoritaarsete ja lubavate kasvatusstiilidega kodudes kasvanud eakaaslased. On leitud, et karm ja järjepidevuseta vanemlik kasvatusstiil ja liigne distsipliin on seotud problemaatilise psühholoogilise kohanemisega lastel ja noorukitel (McKinney, Milone, & Renk, 2011). Karmi ja karistavat kasvatusstiili seostatakse suurema seadusvastase käitumise ja depressiooni esinemistõenäosusega teismeealistel (Aquilino ja Supple, 2001; Herman, Dornbusch, Herron, & Herting, 1997). Uuringutes on välja tulnud, et autoriteetne kasvatusstiil, mis on soe ja toetav ning lapse aregulisi vajadusi arvestav, on võti laste ja noorukite psühhosotsiaalseks heaoluks (Lee et jt., 2006).

Rohneri vanemliku heakskiidu-tõrjumise teooria (Parental Acceptance-Rejection Theory; edaspidi PARTheory) käsitleb sotsialiseerumist ja elukestvat arengut, püüdes ennustada ja põhjendada vanemapoolse heakskiidu-tõrjumise peamisi põhjusi ja tagajärgi (Rohner, Khaleque & Counoyer, 2012; Rohner, R.P., Khaleque, A. & Counoyer, D. E., 2005). PARTheory järgi on vanematepoolsel aktsepteerimisel/tõrjumisel mõju isiksusele, psühholoogilisele kohanemisele ja käitumuslikele probleemidele. Teooria järgi on see seos universaalne ning ei olene kultuurierinevustest ning erinevustest rahvuse, rassi, soo, sotsiaalmajandusliku staatuse või teiste sarnaste muutujate osas (Khaleque, A. ja Rohner, 2002).

PARTheory isiksuse alateooria

PARTheory'l on kolm alateooriat: isiksuse, toimetuleku ja sotsiokultuuriliste süsteemide alateooriad. Käesolevas töös on vaatluse all ainult isiksuse alateooria, mis püüab ennustada ja seletada tajutud heakskiidu ja tõrjumise suuremaid isiksuslikke või psühholoogilisi tagajärgi. Alateooria toetub mittetestitavale oletusele, et inimestel on evolutsiooni jooksul väljakujunenud vajadus positiivse vastuse järgi tema jaoks kõige tähtsamatelt isikutelt. Vajadus positiivse vastuse järgi hõlmab endas emotsionaalset soovi, iha või igatsust lohutuse, toe ja hoole järgi. Isiksuse alateooria järgi sõltub indiviidi emotsionaalne kindlustunne ja hea-olu täiskavanud kiindumusfiguuri ja lapse vahelise suhte tajutud kvaliteedist. Täiskasvanuna muutub see vajadus kompleksemaks ja diferentseeritumaks, hõlmates soovi positiivse tagasiside järgi ainult nendelt inimestelt, kellega ollakse kiindumuslikus suhtes. Laste puhul saavad vajadust positiivse tagasiside järgi kõige paremini rahuldada vanemad, täiskasvanute ja noorukite puhul on tähtsad peale vanemate ka teised mittevanemlikud kiindumusfiguurid. (Rohner, Khaleque, & Cournoyer, 2005; Khaleque & Rohner, 2002).

PARTheory's ja antud töös kasutusel olevate mõistete seletused

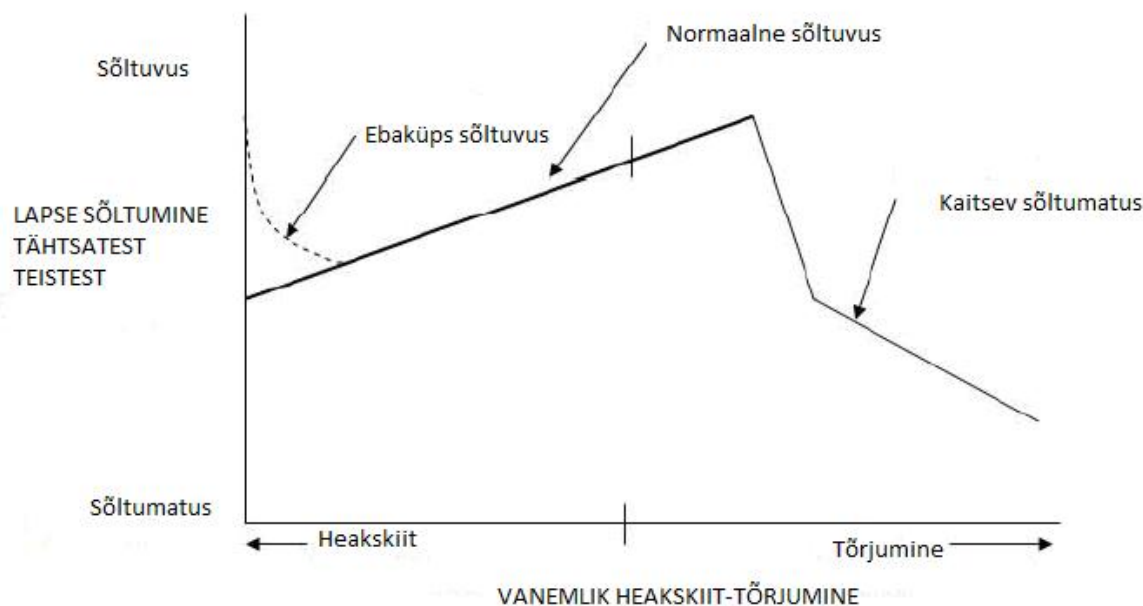
Järnevalt seletatakse lahti antud töös kasutusele tulevad mõisted ja nende vahelised seosed.

Tähtis teine on isik, kellega lapsel või täiskasvanul on suhteliselt pikaajane emotsionaalne side, kes on unikaalselt tähtis selle indiviidi jaoks ja kes ei ole äravahetatav mitte kellegi teisega. Vanemad on laste jaoks tähtsad teised, kuid ka kiindumusfiguurid, sest laste emotsionaalne turvatunne sõltub nende suhte kvaliteedist oma vanematega.

Psühholoogiline kohanemine on PARTheory kohaselt suures osas defineeritud heakskiidu-tõrjumise sündroomiga (Rohner, R.,P. 2004). Heakskiidu-tõrjumise sündroomi järgi individid, kes tajuvad end oma kiindumusfiguuri poolt aktsepteerituna (armastatuna) tunnevad tõealilisemalt (a) vähe vaenulikkust või agressiivsust, (b) on iseseisvamad, neil on (c) positiivne enesehinnang, (d) adekvaatne nägemus endast, st nad tunnevad, et nad suudavad probleemidega hakkama saada, nad on enesekindlad ja tunnevad, et tulevad hästi toime sotsiaalsete situatsioonidega; nad on (e) emotsionaalselt stabiilsed, (f) reageerivad emotsionaalselt adekvaatselt, st nad on võimelised väljendama oma tundeid vabalt ja avatult; ja omavad (g) positiivset maailmavaadet. Indiviididel, kes aga tajuvad, et neid tõrjutakse

kiindumusfiguuri poolt, on probleeme (a) viha, vaenulikkuse, agressiivsusega, (b) sõltumisega tähtsatest teistest või kaitsva sõltumatusega, (c) negatiivse enesehinnanguga, (d) ebaadekvaatsuse tundega, (e) emotsionaalse ebastabiilsusega, (f) emotsionaalse tundetusega ja (g) negatiivse maailmavaatega.

Mõiste sõltumine tähistab antud teoorias sisemist, psühholoogilist soovi või janunemist emotsionaalse (vastandina instrumentaalse või ülesandele orienteeritud) toe, hoole, tähelepanu ja teiste sarnaste käitumiste järgi kiindumusfiguuri poolt. PARTheory kohaselt viitab sõltuvus ka tegelikele käitumuslikele pakkumistele, mida inividid teevad, et positiivset tagasisidet saada. Väikeste laste puhul võivad need pakkumised sisaldada vanemate külge liibumist, vingumist või nutmist, kui vanemad peavad ootamatult lahkuma ja füüsilise läheduse otsimist kui nad naasevad. Vanemad lapsed ja täiskasvanud võivad väljendada oma vajadust positiivse vastuse järgi sümboolsemalt – eriti stressirikastel aegadel – otsides kinnitust, heakskiitu kui ka lohutust, kiindumust või tröösti inimestelt, kes on nende jaoks kõige tähtsamad – noorukite puhul vanematelt ja täiskasvanud otsivad seda kõike mittevanemlikelt tähtsatelt teistelt ja kiindumusfiguuridelt.

Joonis 1. Tajatud vanemliku heakskiidu-tõrjumise seos lapse sõltumisega tähtsatest teistest.

Sõltuvus on PARTheory's konstrueeritud kui kontiinum, kus sõltumatus on ühes kaala otsas ja sõltuvus teises. Sõltumatud inimesed on need, kellel on nende vajadus positiivse vastuse järgi piisavalt rahuldatud, mis tähendab, et nad on vabad pidevast või intensiivsest ihaldamisest või käitumuslikust pakkumisest, et saada leevendust tähtsatelt teistelt. Väga

sõltuvatel inimestel on jällegi sage ja intensiivne soov positiivse vastuse järgi ja nad teevad tõenäoliselt palju käitumuslikke pakkumisi, et saada positiivset tagasisidet tähtsatelt teistelt. PARTheory kohaselt paigutuvad kõik inivid sellel kontiiniumil kuhugi – olles rohkem või vähem sõltuvad. Teooria kohaselt sõltub indiviidi paigutumine sellele kontiiniumile sellest, mil määral ta tunneb end vanema poolt aktsepteerituna või eemalelükatuna. (Joonis 1).

PARTheory isiksuse alateooria alased metaanalüüsid

PARTheory isiksuse alateooria kohta on tehtud mitmeid metaanalüüse, kus on leitud, et aktsepteerimise-eemalelukkamise sündroom on universaalne ega olene rahvusest, riigist, rassist ja muudest faktoritest (Khaleque, A & Rohner, R.P., 2002; Khaleque, A. & Rohner, R.P., 2012a). Metaanalüüsi tulemused näitasid ka, et keskmine kaalutud korrelatsiooniefekti suurus tajutud isa aktsepteerimise ja lapse psühholoogilise kohanemise vahel oli tugevam kui keskmine kaalutud korrelatsiooniefekt ema aktsepteerivana tajumise ja lapse psühholoogilise kohanemise vahel (Khaleque, A. & Rohner, R.P., 2012a; Khaleque, A. & Rohner, R.P., 2012b). Mis näitab, et isa heakskiitvana tajumine on tugevamalt seotud lapse psühholoogilise kohanemisega, kui seda on ema heakskiitvana tajumine ja lapse psühholoogiline kohanemine.

Soolised erinevused suhtes vanematega

PARTheory isiksuse alateooria kohta käivates metaanalüüsides on selgunud, et tajutud ema ja isa aktsepteerimine omab erinevat mõju lapse psühholoogilisele kohanemisele (Khaleque, A. & Rohner, R.P., 2012a; Khaleque, A. & Rohner, R.P., 2012b), ka teistes uurimustes on leitud, et isal ja emal võib olla erinev mõju lapse psühholoogilisele kohanemisele.

Isa-lapse ja ema-lapse interaktsiooni uuringud on näidanud järjepidevaid erinevusi selles, kuidas emad ja isad lapse elus osalevad. Isad veedavad rohkem aega kui emad lapsega vaba aega sisustades ja mängides, samas kui emad on hõivatud rohkem laste eest hoolitsemises ja laste distiplineerimises (Bosco, Renk, Dinger, Epstein, & Phares, 2003). On leitud, et isad rakendavad lapsega suheldes sageli lapse eakaaslastega sarnaseid käitumisviise, mis soodustab teismeealiste autonoomsust. Samuti on leitud erinevusi emade ja isade suhtlemisstiilides teismeealistega. Emad suhtlevad teismeealistega rohkem kui isad, mis tähendab, et emadel on rohkem positiivseid kui ka negatiivseid interaktsioone teismeealistega (Lamb, 2000). Seetõttu on emadel ka sagedamini konflikte teismeealise lapsega.

Uurimused, kus on vaadeldud vanem-nooruk paare (nt. emad-pojad, emad-tütred), on leitud, et ema ja isa suhet lapsega tuleks uurida eraldi (Bosco et al., 2003; Laible & Carlo, 2004). Uuringud on näidanud, et emad ja isad kasutavad erisoost noorukite puhul erinevaid kasvatusstiile. Soopõhised kasvatusstiilid on seotud laste ja noorukite psühholoogilise kohanemisega (Bosco jt., 2003; Conrade ja Ho, 2001). Larson, Richards ja Perry-Jenkins (1994) on leidnud, et näitekes isa-tütred suhted on teismeeas kõige keerulisemad ja kaugemad. Isa-poja suhted on lähedasemad ja sõbralikumad kui isa-tütred suhted, kuid siiski emotsionaalselt kauged (pojad tunnevad end vähem aktsepteerituna isade juuresolekul). Emad-tütred suhteid on kirjeldatud autoriteedi ja võrdsuse seguna, ema-tütred suhtes on nii lähedust kui ka konflikti. Ema-poja suhteid kirjeldatakse üldiselt kui armastavaid ja ausaid.

Teismeealised ja suhete tajumine

PARTheory isiksuse alateooria järgi sõltub indiviidi emotsionaalne kindlustunne ja hea-olu täiskasvanud kiindumusfiguuri ja lapse vahelise suhte tajutud kvaliteedist. Ka teistes uurimustes on leitud, et vanema-lapse suhtes on lapse sotsiaalse funktsioneerimise jaoks väga oluline kuidas laps tajub oma vanemat. Probleemsed lapsed ja lapsed probleemsetest peredest tajuvad oma vanemaid mittearmastavatena, karistavatena ja palju rohkem negatiivset vanemlikku käitumist rakendavana kui lapsed mittekliinilistest peredest (Bosco jt., 2003). Ka mittekliinilises valimis leidsid Forehand ja Nousiainen (1993), et teismeliste poolt tajutud vanemalik kasvatusstiil ja heakskiit on tugevalt seotud teismeealise psühholoogilise toimetulekuga.

Phares ja Renk (1998) leidsid, et teismeealiste positiivsed tunded ema ja isa suhtes olid seotud väiksema hulga emotsionaalsete ja käitumuslike probleemidega ning vähemate eksternaliseeritud käitumuslike probleemidega. Sagedased negatiivsed tunded ema ja isa vastu olid seotud suurema hulga käitumisprobleemidega teismeeas. Teismeealise poolt tajutud suhted vanematega paistavad olevat tugevalt seotud teismeealise psühholoogilise toimetulekuga (Bosco jt., 2003).

EMPIIRILINE UURIMUS

Töö eesmärk ja hüpoteesid

Töö eesmärk on uurida tajutud vanemliku heakskiidu-tõrjumise teooria paikapidavust eesti andmetel. Samuti on antud magistritöö eesmärgiks uurida vanemlikku heakskiidu-tõrjumise teooriat longituudsel, sest kuigi samade küsimustikega on tehtud maailma erinevates paigus väga palju uurimusi, ei ole nende uurimuste hulgas longituuduurimusi. Käesolev magistritöö täidab seda lünka.

Varasematele uurimistulemustele ja teooriale põhinedes püstitati järgmised hüpoteesid:

- 1) Tajutud vanemlik heakskiit-tõrjumine ja teismeealise psühholoogiline kohanemine on aastase vahega testides suhteliselt püsiv.
- 2) Tajutud vanemlik heakskiit-tõrjumine ennustab teismeealise sõltuvust vanematest (tähtsatest teistest). Mida heakskiitvamana teismeealine tajub vanemat, seda sõltumatumaks ta ennast tähtsatest teistest hindab.
- 3) Vanemaid heakskiitvana tajuv teismeealine on psühholoogiliselt paremini kohanenud.

Meetod

Valim

Uurimuse esialgsesse valimisse kuulus 156 õpilast, kellest 73 olid poisid (46.8%) ja 83 tüdrukud (53.2%). Õpilased olid esimesel testimisel vanuses 14-17, keskmine vanus oli 15.01 aastat ($SD=1.14$). Valimisse kuulusid kaheksanda ja kümnenda klassi õpilased, sealhulgas 106 8. klassi õpilast (67.9%) ja 50 10. klassi õpilast (32.1%). 83 (53.2%) õpilast elas ja õppis Tallinnas ja 73 (46.8%) õpilast Tartus. 151 (96.8%) õpilast olid eestlased ja 5 (3.2%) muust rahvusest.

Valimisse kuulunud laste vanematest 54.5% olid uurimuse hetkel abielus ja elavad koos, 19.9% laste vanematest on lahutatud, 16.0% laste vanematest on vabaabielus, 2.6% laste vanematest on abielus, kuid elavad eraldi, 1.9% laste vanematest on lesed ja 5.1% laste vanematest on üksikud.

Laste emadest 62.8% on kõrgharidusega, 22.4% keskharidusega, 7.1% lõpetamata kõrgharidusega, 3.2% on kutseharidus ja 1.3% on põhiharidus. Laste isadest 46.8% omab

kõrgharidust, 19.9% keskharidust, 9.6% kutseharidust, 9.0% lõpetamata kõrgemat haridusust ja 2.6% põhiharidust.

Teises andmekogumise voorus osales 91 õpilast, mis on 58.7% esialgsest valimist. Teisest testimisest ei võtnud osa õpilased, kes puudusid testimise päeval koolist. Teises testimises osales 44 poissi (48.4%) ja 47 tüdrukut (51.7%). Õpilaste vanus varieerus 15- kuni 18-eluaastani, keskmine vanus oli 16.05 eluaastat (SD=1.03). 9. klassi õpilasi oli 63 (mis moodustas 69.2% teise testimiskorra katseisikutest) ja 11. klassi õpilasi oli 28 (mis moodustas 30.8% teise testimiskorra katseisikutest).

Teise aasta valimist 90 (89.9%) on eestlased ja 1 (1.1%) muust rahvusest. 45 õpilast (49.5%) õppis Tallinna ja 46 õpilast (50.5%) Tartu koolis.

Mõõtevahendid

Lapse PAQ

Psühholoogilise Kohanemise Küsimustikust (Child PAQ; Rohner ja Khaleque, 2006; eestikeelne versioon Tulviste ja Rohner, 2010) on saadaval kaks versiooni: Täiskasvanu PAQ ja Lapse PAQ. Antud töös on kasutatud PAQ-i lastele mõeldud versiooni, mis on täiskasvanu omast lühem, üldisem ja ei kasuta ülemäära keerukat sõnavara, et lapsed väidetest aru saaksid. Tegemist on enesehinnangul põhineva küsimustikuga, mis koosneb 42 väitest ning väited jagunevad 7 alaskaalaks, igasse skaalasse kuulub 6 väidet. Väiteid hinnatakse 4-pallisel skaalal, kus 1 tähendab „peaaegu mitte kunagi“, „2- harva“, „3- mõnikord“ ja „4- peaaegu alati.“ Mõõdetavad skaalad on järgmised: a) vaenulikkus ja agressiivsus, sealhulgas füüsiline, verbaalne ja passiivne agressiivsus ning agressiivsuse ja vaenulikkuse vaoshoidmise probleemid, b) sõltumine tähtsatest teistest, c) negatiivne enesehinnang, d) negatiivne eneseadekvaatsus, e) emotsionaalne tundetus, f) emotsionaalne ebastabiilsus ja g) negatiivne maailmavaade. Üldiselt mõõdavad need 7 skaalat indiviidi üleüldist psühholoogilist kohanemist, mis heakskiidu-tõrjumise teooria kohaselt on tihedalt seotud nii vanemate kui ka teiste kiindumusobjektide heakskiitva-tõrjuva suhtumisega lapsedesse. Võimalikud skoorid jäävad 42 (minimaalne) ja 168 (maksimaalne) vahele. Lõikepunkt on 105. Sellest kõrgem skoor viitab psühholoogilisele kohanematusele, madalam aga psühholoogilisele kohanemisele. Alaskaalade minimaalsed ja maksimaalsed skoorid on 6 ja 24, lõikepunkt 15. Mida kõrgem skoor vastavas alaskaalas saadakse, seda problemaatilisem on vastav dispositsioon.

Antud uurimuses oli testi sisereliaablus koefitsent nii esimesel kui teisel testimiskorral väga hea, Cronbachi alfad vastavalt 0.93 ja 0.90.

Lapse PARQ

Vanemate Heakskiidu-Tõrjumise Küsimustiku lapse versioon (*Parental Acceptance-Rejection Questionnaire Child Version (Child PARQ/Control: Child version; Rhoner, 2006; eestikeelne versioon Tulviste & Rohner, 2010)*) on enesekohane küsimustik, mis mõõdab, kuidas laps tajub vanemapoolset kohtlemist. Vanema heakskiidu tajumist lapse poolt mõõdetakse 5 dimensioonil 1) *vanema soojus ja kiindumus*, 2) *vanema vaenulikkus ja agressiivsus*, 3) *vanema ükskõiksus/hoolimatus*, 4) *tõrjumine vanema poolt* ja 5) *vanemliku kontrolli* alaskaala. Neli esimest skaalat kokkuliidetuna annavad vanema heakskiitva-tõrjuvana tajumise üldskoori (PARQ skoor). Viimast skaalat ehk vanemliku kontrolli skaalat ei liideta PARQ üldskoori, vaid vaadeldakse eraldi. Lapsed vastasid kahele PARQ versioonile, ühele, mis mõõtis isa (esmase meeshooldaja) heakskiitvana – tõrjuvana tajumist (PARQ isa), ja teisele, mis mõõtis ema (esmase naishooldaja) heakskiitvana – tõrjuvana tajumist (PARQ ema). PARQ skoorid varieeruvad vahemikus 59 - 240. Madalaim tulemus 59 kirjeldab olukorda, kus laps tajub maksimaalset vanemlikku aktsepteerimist, kõrgeim skoor 240 kirjeldab olukorda, kus laps tajub maksimaalset võimalikku tajutud eemalelükkamist. Skoor, mis on võrdne 150-ga või kõrgem, näitab, et laps tajub vanemat pigem tõrjuvana kui heakskiitvana.

Vanemate Heakskiidu-Tõrjumise Küsimustiku lapse versiooni ema variandi sisereliaablus oli mõlemal testimiskorral hea - Cronbachi alfa oli nii esimesel kui teisel korral 0.84. Kontrolli alaskaala sisereliaabluskoefitsent oli nii esimesel kui teisel testimiskorral 0.82. Lapse PARQ isa versiooni sisereliaablusnäitajad olid mõlemal testimiskorral väga head – Cronbachi alfa oli nii esimesel kui ka teisel aastal 0.86. Kontrolli alaskaala Cronbachi alfa oli isa versioonil esimesel korral 0.90 ja teisel korral 0.87.

Kõik testid on adapteeritud eesti keelde Tiia Tulviste poolt (Tulviste & Rohner, 2010).

Lisaks paluti lastel täita mõned küsimused demograafiliste andmete, sealhulgas rahvuse, vanemate haridustaseme, vanemate perekonnaseisu ja perekonna majandusliku seisuga kohta.

Protseduur

Antud uurimuses testiti õpilasi kahel järjestikusel aastal (testimiste vaheline aeg oli umbes 12 kuud).

Lapsevanemad said vähemalt nädal aega enne uurimuse toimumist informeeritud nõusoleku lehe, kus neid informeeriti uurimuse sisust ja paluti kinnitada allkirjaga nõusolekut lapse osalemiseks uuringus. Uurimuses osalesid vaid need lapsed, kelle vanemad olid andnud kirjaliku nõusoleku ning kes tagastasid küsitluse toimumise päevaks vanema poolt allkirjastatud nõusolekulehe, lapsi informeeriti uuringust ja neilt küsiti uuringus osalemiseks nõusolek suuliselt.

Uurimuse läbiviimine võttis aega 25 - 40 minutit ühe klassi kohta, seega natuke vähem kui üks koolitund. Eelnevalt oli testimisaeg kooliga kokku lepitud. Kogu testimise aja viibis klassis eksperimentaator, kellelt õpilased said vajadusel abi küsida. Õpilasi instrueeriti küsimusi hoolikalt lugema ning segaduse korral eksperimentaatori poole pöörduma. Õpilastele selgitati, et nende poolt esitatav informatsioon on konfidentsiaalne ning seda kasutatakse vaid teadusliku uurimistöö raames üldistatud kujul.

Lisaks täitsid klassijuhatajad küsimustiku õpilase käitumise kohta ja õpilased said kaasa ka testi, mille pidi täitma üks lapsevanematest. Õpetajate ja lapsevanemate täidetud teste ei ole antud analüüsi kaasatud.

Käesoleva töö autor osales uurimisprojekti kavandamisel ja ettevalmistamisel, valimi komplekteerimisel, viis läbi suurema osa esimese ja kogu teise laine andmekogumistest ning sisestas enamiku kogutud andmetest.

Andmeanalüüs

Andmeanalüüs viidi läbi programmiga SPSS 17.0.

Puuduvad andmed

Esimese testimise korra järel tagastati 5 PAQ küsimustikku, kus oli andmeid puudu. Üheski nendest küsimustikest ei olnud puuduvaid andmeid rohkem kui 1 lünk alaskaala kohta ja mitte rohkem kui 2 puuduvat lünka kogu andmestiku peale. Teise testimise korra järel tagastati samuti 5 küsimustikku andmelünkadega. Ka nendes küsimustikes ei olnud puuduvaid andmeid rohkem kui 1 lünk alaskaala kohta ja mitte rohkem kui 2 lünka kogu küsimustiku peale. Puuduvad andmed asendati vastavalt testimanuaalis esitatud instruktsioonidele vastava alaskaala keskmisega.

PARQ küsimustikus tagastati esimesel testimise korral andmelünkadega 4 PARQ ema versiooni ja 4 isa versiooni, kus kahes isa küsimustikus oli täitmata lünki liiga palju ja need tuli andmetest välja jätta. Teisel testimise korral tagastati puuduvate andmetega 8 PARQ ema versiooni (ühes nendest oli puuduvaid andmeid liiga palju, seega jäeti see edasisest andmetöötlusest välja) ja 7 isa versiooni. PARQ küsimustiku puhul lubab testimanuaal asendada puuduvad väärtused skaalapõhiselt skaala keskmisega, juhul kui puuduvaid andmeid ei ole rohkem kui 10-15%. Uurimusse kaasati ainult need küsimustikud, mis nõuetele vastasid.

Tulemused

Teismeealise psühholoogiline kohanemine

Lapse PAQ küsimustikku täitis esimesel testimiskorral 156 õpilast. Kui võtta hästi/halvasti kohanemise piiriks üldise kohanemise skaala (PAQ) keskpunkt (105), siis selgub, et 47.4% indiviididest antud valimis kuulub nii öelda hästi kohanenute hulka ja ülejäänud 52.6%, kelle skoorid on kas võrdsed 105ga või kõrgemad, moodustavad selle osa valimist, kellel on probleeme üldise psühholoogilise kohanemisega. Kui vaadata poisse ja tüdrukuid eraldi, siis selgub, et antud valimi puhul ei ole statistiliselt olulist erinevust poiste ($M = 107.20$, $SD = 23.25$) ja tüdrukute ($M = 104.4$, $SD = 18.52$, $t(154) = 0.73$, $p = .46$) vahel.

Soolisi erinevusi ei esinenud esimesel testimiskorral ühegi alaskaala lõikes. Alaskaalade keskmised ja standardhälbed on sugude kaupa ära toodud tabelis 1, samuti on tabelis olemas t-statistikud.

Lapse Psühholoogilise Kohanemise Küsimustikule (PAQ2) vastas teisel testimiskorral 91 õpilast. Hästi/halvasti kohanenute osakaalu vaatamiseks võeti üldise kohanemise skaala (PAQ2) lõikepunkt (105). Võrdselt 104ga või vähem punkte saanud indiviidide osakaal on antud valimis on 82.4%, nad moodustavad selle osa valimist, keda võib pidada psühholoogiliselt hästi kohanenuks. Skoori võrdselt 105-ga või rohkem sai 17.6% küsimustikule vastanuist, nemad moodustavad valimist selle osa, kellel on probleeme üldise psühholoogilise kohanemisega. Kui vaadata poisse ja tüdrukuid eraldi, siis statistiliselt olulist erinevust poiste ($M = 88.86$, $SD = 16.96$) ja tüdrukute ($M = 85.61$, $SD = 14.50$) vahel psühholoogilise kohanemise üldskoori alusel ei ole ($t(89) = 0.99$, $p = .33$).

Teisel testimiskorral esineb Psühholoogilise Kohanemise Küsimustiku (PAQ2) alaskaalades poiste ja tüdrukute vahel erinevusi sõltumise, negatiivse enesehinnangu ja negatiivse maailmavaate alaskaalades (vt. Tabel 1). Sõltumise alaskaalas on poiste keskmine tulemus ($M = 11.92$, $SD = 3.14$) statistiliselt olulisel määral madalam tüdrukute keskmisest ($M = 16.06$, $SD = 2.94$, $t(89) = -3.07$, $p < .01$). Negatiivse enesehinnangu keskmine tulemus oli poistel ($M = 11.92$, $SD = 3.14$) kõrgem kui tüdrukutel ($M = 10.19$, $SD = 2.91$, $t(89) = 2.74$, $p < .01$). Samuti oli negatiivse maailmavaate skaalal poiste keskmine ($M = 12.55$, $SD = 4.34$) kõrgem kui tüdrukute keskmine ($M = 9.94$, $SD = 2.95$, $t(75.17) = 3.33$, $p < .01$). Poisid hindavad end vähem sõltuvamaks vanematest kui tüdrukud, samas kui poiste enesehinnang on madalam ja maailmavaade negatiivsem kui tüdrukutel.

Tabel 1. Psühholoogilise Kohanemise Küsimustiku (PAQ) üldskooride ja alaskaalade esimese ja teise testimisekorra keskmised sugude lõikes.

	Sugu		t	df
	Poisid (SD)	Tüdrukud (SD)		
<i>Esimene testimine</i>				
PAQ 1 üldskoor	107.20 (23.25)	104.74 (18.52)	0.72	137.23
a) vaenulikkus/agressiivsus	14.99 (4.04)	15.12 (3.96)	-.21	154
b) sõltumine	14.56 (2.90)	14.83 (3.23)	-.55	154
c) negatiivne enesehinnang	15.68 (4.93)	14.81 (4.49)	1.15	154
d) negatiivne eneseadekvaatus	15.19 (4.91)	15.03 (4.52)	.22	154
e) emotsionaalne tundetus	15.27 (3.86)	14.97 (3.63)	.51	154
f) emotsionaalne ebastabiilsus	15.19 (4.04)	14.97 (3.35)	.36	140.25
g) negatiivne maailmavaade	16.32 (5.55)	15.01 (4.84)	1.57	154

	Sugu		t	df
	Poisid (SD)	Tüdrukud (SD)		
<i>Teine testimine</i>				
PAQ 2 üldskoor	88.86 (16.96)	85.61 (14.50)	0.99	89
a) vaenulikkus/agressiivsus	11.84 (3.06)	11.77 (2.69)	.12	89
b) sõltumine	14.16 (2.96)	16.06 (2.94)	-3.07**	89
c) negatiivne enesehinnang	11.92 (3.14)	10.19 (2.91)	2.74**	89
d) negatiivne eneseadekvaatus	11.44 (3.52)	10.69 (2.91)	1.11	89
e) emotsionaalne tundetus	13.55 (3.78)	12.37 (3.47)	1.55	89
f) emotsionaalne ebastabiilsus	13.41 (3.47)	14.60 (3.65)	-1.59	89
g) negatiivne maailmavaade	12.55 (4.34)	9.94 (2.95)	3.33**	75.17

Märkus. ** = $p < .01$. Standardhälbed on esitatud sulgudes statistiliste keskmiste all.

PAQ küsimustiku esimese ja teise testimiskorra keskmiste võrdlusesse kaasati ainult nende katseisikute andmed, kes täitsid testi mõlemal korral. PAQ küsimustiku esimese testimiskorra ($M = 104.87$, $SD = 20.54$) ja teise testimiskorra ($M = 87.18$, $SD = 15.73$) keskmise tulemuse vahel on statistiliselt oluline erinevus ($t(90) = 7.20$, $p < .001$). Teisel testimiskorral hindasid teismeealised end palju paremini psühholoogiliselt kohanenumaks kui esimesel korral.

Vaadeldes paarikaupa PAQ testi alaskaalade keskmisi esimesel ja teisel testimiskorral, siis statistiliselt olulisel määral erinevad keskmised kõigis alaskaalades, välja arvatud sõltumine. Skaalad, keskmised, standardhälbed ja t-statistikud on ära toodud tabelis 2. Kõikide skaalade puhul (välja arvatud sõltumise skaala) on PAQ1 (Psühholoogilise Kohanemise Küsimustik) keskmine tulemus statistiliselt oluliselt kõrgem kui PAQ2 keskmine tulemus.

Tabel 2. Psühholoogilise Kohanemise Küsimustiku esimese ja teise testimiskorra (PAQ1 ja PAQ2) alaskaalade keskmiste skooride paarikaupa võrdlus.

Paarid	Keskmine	Standardhälve	t	df	p
a) vaenulikkus/agressiivsus 1	14.76	3.79	6.09	90	.000
vaenulikkus/agressiivsus 2	11.80	2.86			
b) sõltumine 1	14.84	3.06	-.68	90	.497
sõltumine 2	15.14	3.09			
c) negatiivne enesehinnang 1	15.12	4.67	7.81	90	.000
negatiivne enesehinnang 2	11.03	3.13			
d) negatiivne eneseadekvaatsus 1	14.77	4.65	6.85	90	.000
negatiivne eneseadekvaatsus 2	11.05	3.23			
e) emotsionaalne tundetus 1	14.98	3.94	4.20	90	.000
emotsionaalne tundetus 2	12.94	3.65			
f) emotsionaalne ebastabiilsus 1	15.15	3.61	2.11	90	.038
emotsionaalne ebastabiilsus 2	14.02	3.59			
g) negatiivne maailmavaade 1	15.25	5.32	7.03	90	.000
negatiivne maailmavaade 2	11.20	3.89			

Kuna esimese ja teise testimise korra PAQ skoori keskmiste vahel oli väga suur erinevus, võrreldi välja langevust kõrge ja madala PAQ 1 skooriga katseisikute vahel. Kõrge PAQ 1 skooriga gruppi kuulusid katseisikud, kelle PAQ 1 skoor oli võrdne 105ga või kõrgem, ja madala PAQ 1 skooriga gruppi kuulusid katseisikud, kelle PAQ 1 skoor oli väiksem kui 105. Madala PAQ 1 skooriga grupist oli välja langevus 40.0% ja kõrge PAQ 1 skooriga grupist oli väljalangevus 43.9% ehk mõlemast grupist oli välja langevus sarnane. Seega ei tulenenud PAQ keskmise skoori muutus aasta jooksul muutustest valimis.

Ema heakskiitvana/tõrjuvana tajumine

Ema heakskiidu-tõrjumise küsimustiku (PARQ ema) versiooni täitis esimesel aastal 155 last, täitmata jättis 1 laps. Laste keskmine skoor ema heakskiitvana/tõrjuvana tajumise osas ($M = 102.27$, $SD = 23.52$) esimesel aastal näitab, et lapsed tajuvad ema pigem heakskiitva kui tõrjuvana. Neli last (2.6%) said PARQ (ema versiooni) skoori kõrgema kui 150, mis näitab, et nad tajuvad ema pigem tõrjuva kui heakskiitvana.

Tüdrukute ($M = 98.89$, $SD = 24.23$) ja poiste ($M = 106.06$, $SD = 22.27$) keskmiste skooride vahel statistiliselt olulist erinevust ei ole ($t(153)=1.91$, $p = 0.06$).

Vaadates soolisi erinevusi PARQ ema versiooni alaskaalade juures esimesel testimiskorral, on statistiliselt oluline keskmiste erinevus ainult soojuse alaskaalas, kus poiste keskmine ($M = 40.12$, $SD = 10.34$) on kõrgem kui tüdrukute keskmine tulemus ($M = 36.23$, $SD = 10.95$, $t(153)= 2.27$, $p < .05$), mis näitab, et tüdrukud tajuvad ema soojemana kui poisid. Poiste ja tüdrukute vahelised erinevused ema tajumises alaskaalade lõikes esimesel testimisel on esitatud tabelis 3.

Teisel testimiskorral täitis PARQ ema versiooni 90 last, 1 jättis täitmata. Laste keskmine skoor ($M = 98.97$, $SD = 23.33$) ema heakskiitvana/tõrjuvana tajumise osas teisel testimiskorral näitab, et lapsed tajusid teisel testimise korral ema pigem heakskiitva kui tõrjuvana. 2 last (2.2%) said PARQ (ema versiooni) skoori kõrgema kui 150, mis näitab, et nad tajuvad ema pigem tõrjuvana kui heakskiitvana.

Tüdrukute ($M = 92.88$, $SD = 21.25$) ja poiste ($M = 105.62$, $SD = 23.92$) keskmiste skooride vahel on statistiliselt oluline erinevus ($t(88)=2.68$, $p < .01$). Tüdrukud tajusid ema teisel testimiskorral heakskiitvamana kui poisid.

Vaadates soolisi erinevusi PARQ ema versiooni alaskaalade juures teisel testimiskorral, ilmneb statistiliselt oluline keskmiste erinevus soojuse alaskaalas, kus poiste keskmine ($M = 41.04$, $SD = 11.33$) on kõrgem kui tüdrukute keskmine tulemus ($M = 33.83$, $SD = 9.07$, $t(88)= 3.35$, $p = .001$). Statistiliselt oluline keskmiste erinevus on ka vanemliku kontrolli alaskaalas, kus poiste ($M = 30.03$, $SD = 7.48$) keskmine tulemus on kõrgem kui tüdrukute keskmine tulemus ($M = 26.15$, $SD = 6.31$, $t(88)= 2.67$, $p = 0.01$). Tüdrukud hindasid ema soojemana ja vähem kontrollivana kui poisid. Poiste ja tüdrukute vahelised erinevused ema tajumises alaskaalade lõikes teisel testimisel on esitatud tabelis 3.

Tabel 3. PARQ/kontroll ema versiooni esimese ja teise testimiskorra üldskoori ja alaskaalade keskmised tulemused sugude lõikes.

	Sugu		t	df
	Poisid (SD)	Tüdrukud (SD)		
<i>Esimene testimine</i>				
PARQ ema 1	106.06 (22.27)	98.89 (24.23)	1.91	153
a) soojus/kiindumus	40.12 (10.34)	36.23 (10.95)	2.27*	153
b) vaenulikkus/agressiivsus	24.34 (6.83)	23.21 (7.36)	.99	153
c) ükskõiksus/hoolimatus	27.18 (5.98)	25.95 (6.04)	1.27	153
d) tõrjumine vanema poolt	14.41 (4.35)	13.50 (4.33)	1.30	153
e) vanemlik kontroll	31.79 (7.73)	30.46 (7.41)	1.09	153
<i>Teine testimine</i>				
PARQ ema 2	105,62 (23,92)	92,88 (21,25)	2.68**	88
a) soojus/kiindumus	41.04 (11.33)	33.83 (9.07)	3.35**	88
b) vaenulikkus/agressiivsus	24.03 (6.50)	21.68 (6.44)	1.72	88
c) ükskõiksus/hoolimatus	26.79 (6.81)	24.57 (5.74)	1.67	88
d) tõrjumine vanema poolt	13.77 (4.19)	12.80 (3.56)	1.18	88
e) vanemlik kontroll	30.03 (7.48)	26.15 (6.31)	2.67**	88

Märkus. **= $p = .001$, * = $p < .05$. Standardhälbed on esitatud sulgudes statistiliste keskmiste all.

PARQ ema versiooni esimese ja teise testimiskorra keskmiste võrdlusesse kaasati ainult need andmed, kus küsimustik oli täidetud nii esimesel kui teisel testimiskorral. PARQ

küsimustiku ema versiooni esimese testimiskorra ($M = 98.99$, $SD = 21.73$) ja teise testimiskorra ($M = 98.97$, $SD = 23.33$) keskmise tulemuse vahel ei ole statistiliselt olulist erinevust ($t(89) = .011$, $p > .05$). Teismeealised tajutusid ema heakskiitu mõlemal testimiskorral sarnaselt. Vaadeldes paarikaupa PARQ ema versiooni alaskaalade keskmisi esimesel ja teisel testimiskorral, siis statistiliselt oluline keskmiste erinevus on vanemliku kontrolli alaskaalas, kus esimese testimise korra keskmine ($M = 30.37$, $SD = 7.61$) on statistiliselt olulisel määral kõrgem teise testimise korra keskmisest tulemusest ($M = 28.01$, $SD = 7.13$, $t(89) = 4.36$, $p < .01$). Esimesel testimiskorral tajusid teismeealised ema kontrollivamana kui teisel testimiskorral. Skaalad, keskmised, standardhälbed ja t-statistikud on ära toodud tabelis 4.

Tabel 4. PARQ1 ja PARQ2 ema versiooni üldskoori ja alaskaalade keskmiste paarikaupa võrdlus.

Paarid	Keskmine	Standardhälve	t	df	p
PARQ 1 ema	98.99	21.73	0.11	89	.99
PARQ 2 ema	98.97	23.33			
a) soojus/kiindumus 1	37.16	10.92	-.13	89	.90
soojus/kiindumus 2	37.28	10.78			
b) vaenulikkus/agressiivsus 1	22.80	5.95	-.00	89	.99
vaenulikkus/agressiivsus 2	22.80	6.54			
c) ükskõiksus/hoolimatus 1	25.77	6.02	.23	89	.82
ükskõiksus/hoolimatus 2	25.63	6.34			
d) tõrjumine vanema poolt 1	13.27	3.51	.01	89	.99
tõrjumine vanema poolt 2	13.26	3.89			
e) vanemlik kontroll 1	30.37	7.61	4.36	89	.001
vanemlik kontroll 2	28.01	7.13			

Isa heakskiitvana/tõrjuvana tajumine

PARQ isa versiooni täitis esimesel aastal 144 last 156st (92.3%). Isa testi üldine keskmine skoor ($M = 112.42$, $SD = 33.77$) näitab, et lapsed selles valimis tajuvad isa üldiselt heakskiitvana. 20 last (12.0%) said skoori, mis on võrdne või suurem kui 150, mis näitab, et nad tajuvad isa poolt pigem tõrjumist kui heakskiitu.

Vaadates eraldi alaskaalade lõikes sugudevahelisi erinevusi, siis poiste ja tüdrukute keskmiste tulemuste vahel statistiliselt olulist erinevust ei ole. Keskmised, standardhälbed ja t-statistikud on ära toodud tabelis 5.

PARQ isa versiooni täitis teisel aastal 83 last 91st (91.2%). Isa testi üldine keskmine skoor ($M = 108.20$, $SD = 29.09$) näitab, et lapsed selles valimis tajuvad isa heakskiitvana. 7 last (7.2%) said skoori, mis oli võrdne või suurem kui 150, mis näitab, et nad tajuvad isa poolt pigem tõrjumist kui heakskiitu.

Vaadates soolisi erinevusi PARQ isa versiooni alaskaalade juures teisel testimiskorral, on statistiliselt oluline keskmiste erinevus ainult vaenulikkuse/agressiivsuse skaalal, kus poiste keskmine ($M = 24.52$, $SD = 9.34$) on kõrgem kui tüdrukute keskmine tulemus ($M = 20.05$, $SD = 5.20$, $t(57.92) = 2.74$, $p = .01$). Poisid tajuvad oma isa vaenulikumana kui tüdrukud. Poiste ja tüdrukute vahelised erinevused isa tajumises alaskaalade lõikes teisel testimisel on esitatud tabelis 5.

Tabel 5. PARQ/kontroll isa versiooni teise testimiskorra üldskoori ja alaskaalade keskmised tulemused sugude lõikes.

	Sugu		t	df
	Poisid (SD)	Tüdrukud (SD)		
<i>Esimene testimine</i>				
PARQ/kontroll isa 1	115.52 (33.66)	109.56 (33.85)	1.05	140
a) soojus/kiindumus	45.83 (14.09)	43.21 (15.29)	1.06	140
b) vaenulikkus/agressiivsus	24.51 (10.46)	22.70 (8.60)	1.14	140
c) ükskõiksus/hoolimatus	30.49 (8.05)	29.87 (8.55)	.439	140
d) tõrjumine vanema poolt	14.69 (5.87)	13.78 (5.38)	.97	140
e) vanemlik kontroll	30.34 (8.56)	28.77 (8.61)	1.09	140

	Sugu		t	df
	Poisid (SD)	Tüdrukud (SD)		
<i>Teine testimine</i>				
PARQ/kontroll isa 2	112.99 (30.92)	103.94 (27.01)	1.42	81
a) soojus/kiindumus	44.22 (13.84)	42.44 (15.29)	.55	81
b) vaenulikkus/agressiivsus	24.52 (9.34)	20.05 (5.20)	2.65**	57.92
c) ükskõiksus/hoolimatus	29.92 8.02)	29.09 (7.86)	.48	81
d) tõrjumine vanema poolt	14.33 (5.68)	12.37 (3.82)	1.82	65.29
e) vanemlik kontroll	27.54 (7.29)	24.36 (8.49)	1.81	81

Märkus. **= $p = .01$ Standardhälbed on esitatud sulgudes statistiliste keskmiste all.

PARQ isa küsimustiku esimese ja teise testimiskorra võrdlusesse kaasati katseisikud, kellel olid olemas nii esimese kui teise testimiskorra andmed. PARQ küsimustiku isa versiooni esimese testimiskorra ($M = 110.64$, $SD = 32.34$) ja teise testimiskorra ($M = 108.33$, $SD = 28.88$) keskmise tulemuse vahel ei ole statistiliselt olulist erinevust ($t(77) = .85$, $p > .05$). Vaadeldes paarikaupa PARQ testi isa versiooni alaskaalade keskmisi esimesel ja teisel testimiskorral, siis statistiliselt oluline keskmiste erinevus on vanemliku kontrolli alaskaalas, kus esimese testimise korra keskmine tulemus ($M = 28.69$, $SD = 8.71$) on statistiliselt olulisel määral kõrgem teise testimise korra keskmisest tulemusest ($M = 26.31$, $SD = 7.94$, $t(77) = 3.60$, $p < .01$), mis näitab, et esimesel testimiskorral tajusid teismeealised isa kontrollivamana kui teisel testimiskorral. Skaalad, keskmised, standardhälbed ja t-statistikud on ära toodud tabelis 9.

Isa heakskiidu-tõrjumise küsimustiku (PARQ1) esimesel testimiskorral täitmata jätmine

PARQ isa versiooni jättis esimesel aastal täitmata 12 last 156st (7.7%). Võrreldes nende laste keskmist PAQ 1 skoori ($M = 105.93$, $SD = 20.64$) nende laste keskmise PAQ1

skooriga ($M=105.50$, $SD = 23.60$), kes jätsid PARQ isa versiooni esimesel testimiskorral täitmata, siis ei ilmne statistiliselt olulist erinevust ($t(154)= .07$, $p > .05$). Need kes täitsid PARQ isa versiooni esimesel testimiskorral, nende PAQ 2 keskmine skoor ($M = 87.26$, $SD = 15.95$) ei erinenud statistiliselt oluliselt nende PAQ 2 keskmisest skoorist ($M = 86.64$, $SD = 14.73$, $t(89)= .12$, $p > .05$), kes ei täitnud PARQ isa versiooni esimesel korral. Laste, kes täitsid isa Heakskiidu-tõrjumise küsimustiku, psühholoogiline kohanemine ei erinenud nende laste psühholoogilisest kohanemisest, kes isa Heakskiidu-tõrjumise küsimustikku ei täitnud.

Tabel 9. PARQ1 ja PARQ2 isa versiooni üldskooride ja alaskaalade keskmiste paarikaupa võrdlus.

Paarid	Keskmine	Standardhälve	t	df	p
PARQ isa 1	110.64	32.34	.85	77	.40
PARQ isa 2	108.33	28.88			
a) soojus/kiindumus 1	44.01	14.33	.521	77	.60
soojus/kiindumus 2	43.35	14.37			
b) vaenulikkus/agressiivsus 1	22.65	8.89	.400	77	.69
vaenulikkus/agressiivsus 2	22.29	7.69			
c) ükskõiksus/hoolimatus 1	30.12	8.20	.916	77	.36
ükskõiksus/hoolimatus 2	29.42	7.88			
d) tõrjumine vanema poolt 1	13.87	5.46	1.149	77	.25
tõrjumine vanema poolt 2	13.26	4.89			
e) vanemlik kontroll 1	28.69	8.71	3.60	77	.001
vanemlik kontroll 2	26.31	7.94			

Esimesel testimisel PARQ isa testi täitnute sama testimise PARQ ema keskmine skoor ($M = 102.33$, $SD = 23.67$) ei erinenud statistiliselt olulisel määral testi täitmata jätnute PARQ ema keskmisest skoorist ($M = 101.65$, $SD = 22.89$, $t(153)= 0.10$, $p > .05$). Isa küsimustiku täitnud teismeealised ei hinnanud ema heakskiitu erinevalt nendest teismeealistest, kes isa küsimustikku ei täitnud.

Isa heakskiidu-tõrjumise küsimustiku esimesel aastal täitnud laste ema heakskiitvana tajumine teisel testimiskorral ei erinenud nende laste ema heakskiitvana tajumisest teisel testimiskorral, kes jätsid isa heakskiidu-tõrjumise küsimustiku esimesel aastal täitmata. PARQ isa esimese testi täitnute PARQ ema teise testi keskmine tulemus ($M = 99.18$, $SD =$

23.19) ei olnud statistiliselt olulisel määral erinev PARQ isa esimese testi täitmata jätnute keskmisest tulemusest ($M = 97.26$, $SD = 25.64$, $t(88) = .25$, $p > .05$)

Ema ja isa Heakskiitvana-tõrjuvana tajumise küsimustiku tulemuste võrdlus

PARQ ema versiooni esimese testimise keskmine tulemus ($M = 102.33$, $SD = 23.67$) oli statistiliselt olulisel määral madalam kui PARQ isa versiooni esimese testimise korra keskmine tulemus ($M = 112.62$, $SD = 33.81$, $t(140) = -3.82$, $p < .001$). PARQ ema teise testimise korra keskmine tulemus ($M = 97.90$, $SD = 23.49$) oli statistiliselt olulisel määral madalam kui PARQ isa teise testimise korra tulemus ($M = 108.20$, $SD = 29.04$, $t(82) = -4.25$, $p < .001$). Teismeealised tajusid nii esimesel kui teisel testimiskorral ema heakskiitvamana kui isa.

Korrelatsioonid

PARTheory isiksuse alateooriast lähtuvalt peaksid omavahel hästi korreleeruma vanemate heakskiitvana tajumine (PARQ) ja lapse psühholoogiline kohanemine (PAQ). PARQ ema esimese aasta tulemus ja PAQ esimese aasta tulemuste vaheline korrelatsioon ei ole statistiliselt oluline poistel ($r = .02$, $p > .05$) ega tüdrukutel ($r = .08$, $p > .05$). PAQ teise aasta tulemus ja PARQ ema teise aasta tulemuste vaheline korrelatsioon on mõõdukas, poistel $r = .46$ ($p < .01$) ja tüdrukutel $r = .44$ ($p < .01$).

PARQ isa esimese aasta tulemuse ja PAQ esimese aasta tulemuse vaheline korrelatsioon ei ole statistiliselt oluline poistel ($r = .01$, $p > .05$) ega tüdrukutel ($r = -.09$, $p > .05$). PARQ isa teise aasta tulemuse ja PAQ teise aasta tulemuse vaheline korrelatsioon on statistiliselt oluline poistel $r = .56$ ($p < .01$), kuid mitte tüdrukutel $r = 0.5$ ($p > .05$). PAQ esimese ja teise aasta vaheline korrelatsioon ei ole statistiliselt oluline poistel $r = 0.1$, ($p > .05$), kuid on statistiliselt oluline tüdrukutel $r = .38$ ($p < .01$).

Kõige tugevamad statistiliselt olulised korrelatsioonid poiste puhul teisel testimisel olid tajutud emapoolse heakskiidu (PARQ ema 2) ja tajutud isapoolse heakskiidu (PARQ isa 2) vahel ($r = .80$, $p < .01$), tajutud emapoolse käitumise kontrolli esimese ja teise aasta tulemuste vahel ($r = .75$, $p < .01$) ja tajutud isapoolse heakskiidu esimese ja teise aasta tulemuse vahel ($r = .62$, $p < .01$). Need tulemused näitavad, et teisel testimiskorral kui tajuti ema heakskiitvalt, siis tajutakse ka isa heakskiitvalt. Teismeealised hindasid ema esimese ja teise aasta testitud käitumise kontrolli sarnaselt. Teismeealised tajusid ka isapoolset heakskiitu

esimesel ja teisel aastal sarnaselt – kui esimesel aastal hindas teismeealine isa heakskiitvalt, siis hindas ta isa ka teisel aastal tõenäolisemalt heakskiitvalt.

Kõige tugevamad statistiliselt olulised korrelatsioonid on tüdrukute puhul tajutud isa heakskiidu (PARQ 1) esimese ja teise aasta (PARQ2) tulemuste vahel ($r = .80$, $p < .01$), tajutud isa käitumise kontrolli vahel esimesel ja teisel aastal ($r = .77$, $p < .01$), tajutud ema heakskiidu vahel esimesel ja teisel aastal ($r = .74$, $p < .01$) ja tajutud ema käitumise kontrolli vahel esimesel ja teisel aastal ($r = .76$, $p < .01$).

Tabel 10. Muutujate vahelised korrelatsioonid.

Poisid										
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1 PAQ	1									
2 PAQ 2	,010	1								
3 Kontrolli alaskaala (ema1)	,143	,548**	1							
4 PARQ_ema 1	,024	,066	,291*	1						
5 Kontrolli alaskaal (ema 2)	,219	,423**	,749**	,068	1					
6 PARQ_ema 2	,179	,561**	,464**	,436**	,389**	1				
7 Kontrolli alaskaala (isa 1)	,067	,295	,365**	,150	,308	,466**	1			
8 PARQ_isa 1	,012	,237	,121	,491**	,158	,445**	,229	1		
9 Kontrolli alaskaala (isa 2)	,185	,250	,481**	-,022	,549**	,364*	,731**	,116	1	
10 PARQ_isa 2	,051	,558**	,299	,386*	,287	,798**	,455**	,620**	,261	1
Tüdrukud										
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1 PAQ	1									
2 PAQ 2	,380**	1								
3 Kontrolli alaskaala (ema1)	,062	,136	1							
4 PARQ_ema 1	,076	,271	,442**	1						
5 Kontrolli alaskaal (ema 2)	,045	,284	,760**	,489**	1					
6 PARQ_ema 2	,373**	,441**	,248	,742**	,193	1				
7 Kontrolli alaskaala (isa 1)	,026	-,111	,558**	,074	,453**	-,098	1			
8 PARQ_isa 1	-,094	-,164	,225	,355**	,369*	,255	,355**	1		
9 Kontrolli alaskaala (isa 2)	,117	,172	,514**	,142	,551**	,015	,774**	,365*	1	
10 PARQ_isa 2	,036	,045	,154	,406**	,217	,490**	-,003	,795**	,176	1

Märkus. ** $p < .01$ * $p < 0.05$

Regressioonanalüüs

PARTheory isiksuse alateooria kohaselt sõltub indiviidi psühholoogiline kohanemine suhte kvaliteedist täiskasvanud kiindumusfiguuriga, seega peaks tajutud vanemlik heakskiit/tõrjumine ennustama indiviidi psühholoogilist kohanemist. Esimese testimiskorra tulemused: ema heakskiitvana tajumine ei ennustanud statistiliselt olulisel määral ei tüdrukute ega poiste psühholoogilist kohanemist ($p > .05$). Isa heakskiitvana tajumine ei ennustanud samuti statistiliselt olulisel määral poiste ega tüdrukute psühholoogilist kohanemist ($p > .05$). Teisel testimiskorral ema heakskiitvana tajumine (PARQ 2) ennustas nii poiste ($S = .56$, $t = 4.34$, $p = .001$) kui tüdrukute ($S = .44$, $t = 3.29$, $p < .05$) psühholoogilist kohanemist. Isa heakskiitvana tajumine ennustas ainult poiste psühholoogilist kohanemist ($S = .56$, $t = 4.09$, $p = 0.001$), kuid mitte tüdrukute psühholoogilist kohanemist ($p > .05$). (Vaata tabel 11).

Tajutud vanemlik heakskiit/tõrjumine ja sõltuvumise alaskaala ennustamine

Esimesel testimisel on PAQ küsimustiku sõltumise alaskaala miinimumväärtus poistel 8 ja maksimum 21, keskmine 14.56, $SD = 2.90$. Tüdrukutel on miinimumväärtus 9 ja maksimum 23, $M = 14.16$, $SD = 2.96$.

Teisel testimisel on PAQ küsimustiku sõltumise alaskaala miinimumväärtus poistel 9 ja maksimum 23, keskmine 14.16, $SD = 2.96$. Tüdrukutel on miinimumväärtus 10 ja maksimumväärtus 22, $M = 16.06$, $SD = 2.94$.

Regressioonanalüüs näitas, et ainult isa heakskiitvana-tõrjuvana tajumine esimesel testimiskorral ennustab tüdrukute psühholoogilise kohanemise küsimustiku sõltumise alaskaalat teisel testimisel ($S = -.304$, $t(39) = -1.990$, $p = .05$). Samuti ennustab PARQ isa versiooni teise testimise tulemus tüdrukute puhul sõltumise alaskaalat teisel testimisel ($S = -.42$, $t(42) = -3.02$, $p < .01$). Regressioonanalüüsi tulemus näitab, et mida heakskiitvamana tajutakse isa, seda sõltavamaks hindavad end antud valimi tüdrukud teisel testimise korral, seda nii läbilõikeliselt kui ka prospektiivselt.

Tabel 11. Regressioonanalüüsi tulemused.

ennustamine	R ²	B	Standardviga	S	t	p
PAQ 1						
<i>poisid</i>						
PARQ ema 1	.001	.03	.12	.02	.21	.84
PARQ isa 1	.01	.01	.09	.01	.10	.92
<i>tüdrukud</i>						
PARQ ema 1	.01	.06	.09	.08	.68	.50
PARQ isa 1	.01	-.05	.06	-.09	-.80	.43
PAQ 2						
<i>poisid</i>						
PARQ ema 1	.004	.05	.13	.07	.43	.67
PARQ isa 1	.06	.12	.08	.24	1.49	.15
PARQ ema 2	.32	.40	.09	.56	4.34	.001**
PARQ isa 2	.31	.31	.08	.56	4.09	.001**
<i>tüdrukud</i>						
PARQ ema 1	.07	.18	.10	.27	1.89	.07
PARQ isa 1	.03	-.08	.08	-.16	-1.04	.31
PARQ ema 2	.19	.30	.09	.44	3.29	.002*
PARQ isa 2	.002	.03	.08	.05	.29	.77

Märkus. **. $p < .01$ *. $p < 0.05$

ARUTELU

Antud töö eesmärgiks oli uurida tajutud vanemliku heakskiidu-tõrjumise teooria kehtivust eesti andmetel ning vaadata tajutud vanemlikku heakskiitu-tõrjumist ja teismeealise psühholoogilist kohanemise vahelisi seoseid longitudinaalselt. Esimesel testimiskorral hindasid pooled teismeealistest oma psühholoogilist kohanemist pigem halvaks, nimelt valimist 52.6% on enda hinnangul probleeme psühholoogilise kohanemisega. Teisel testimiskorral hindas ainult 17.6% teismeealistest oma psühholoogilist kohanemist halvaks.

Kuna uurimusest välja langemise protsent oli väga suur (41.3% langes välja), tekkis küsimus, kas uurimusest välja langemine oli süstemaatiline, kuid selgus, et psühholoogilise kohanemise küsimustiku tulemus ei olnud mõjutatud väljalangevusest. Seega võib öelda, et saadud tulemus peegeldab tegelikku muutust vaadeldud valimis. See muutus võib tuleneda sellest, et vanuse suurenedes teismeealiste psühholoogiline kohanemine paraneb, seda toetab ka asjaolu, et 8. klasside õpilasi langes uurimusest rohkem välja kui 10. klassi õpilasi.

Nii esimesel kui teisel testimiskorral hindasid peaaegu kõik lapsed ema pigem heakskiitvaks kui tõrjuvaks, samuti hinnati isa nii esimesel kui teisel testimiskorral teismeealiste laste poolt pigem heakskiitvaks kui tõrjuvaks. Elias ja Yee (2009) leidsid samuti, et enamik põhikooliealistest lastest hindavad oma vanemate kasvatusstiili autoriteetseks, mis tähendab, et vanemad on toetavad, kuid samas ka nõudlikud. Ema ja isa võrdluses hinnati ema mõlemal testimiskorral heakskiitvamaks kui isa. Saadud tulemus on kooskõlas varasemalt leitud tulemusega, Bentley ja Fox (1991) leidsid, et emad on teismeealiste hinnangul soojemad ja hoolitsevamad kui isad. Soolised erinevused poiste ja tüdrukute vahel ilmnasid teisel testimiskorral ema heakskiitvana tajumise osas, kus tüdrukud hindasid ema heakskiitvamaks kui poisid. Sarnase tulemuse leidsid ka Doyle ja Markiewicz (2009), kelle uurimuses ilmnas, et esineb poiste ja tüdrukute vahelisi erinevusi vanematesse kiindumise osas, nimelt tüdrukutel esineb vältivat kiindumust isadesse rohkem kui poistel. Vanema heakskiitvana tajumine jäi aasta möödudes sarnaseks ehk kui vanemat hinnati esimesel testimiskorral heakskiitvaks, siis tõenäoliselt hinnati ka teisel testimiskorral heakskiitvaks. Saadud tulemus viitab sellele, et vanemlik kasvatusstiil on ajas pigem püsiv ning teismeealised tajuvad seda aja lõikes muutumatuna. Samuti tajuti ema ja isa teismeealiste laste poolt sarnaselt ehk kui ema tajuti heakskiitvana, siis tõenäoliselt tajuti ka isa heakskiitvana. Seos oli olemas nii esimesel kui teisel aastal. Samale tulemusele, et emal ja isal on sarnane kasvatusstiil on jõudnud ka Elias ja Yee (2009), kes uurisid põhikooliealisi lapsi ja Baldwin, McIntyre ning Hardaway (2007), kes uurisid ülikooli bakalaureuseõppes õppivaid noori. Fletcher, Steinberg ja Sellers (1999) järgi jagab 75% laste vanematest sarnaseid kasvatusvõtteid. Samas on ka vastupidisel tulemusel jõudnud uurimusi, näiteks Smetana (1995) leidis, et emad kasutavad rohkem kui isad autoriteetset kasvatusstiili.

Teismeealised lapsed hindasid nii ema kui isa puhul, et vanemlik käitumiskontroll on teisel aastal väiksem kui esimesel. See võib olla tingitud sellest, et vanemaks saades muutuvad lapsed iseseisvamaks ja vanemad ei näe enam põhjust nii ranget kontrolli rakendada. Tulemusele, et lapse kasvades vanemlik kontroll väheneb, on jõudnud ka Seydlitz (1991). Kuna antud uuringu tulemused näitavad seda, kuidas teismeealine vanemlikku

kontrolli tajub, siis võib teise testimiskorra väiksem tajutud vanemapoolne kontroll olla tingitud sellest, et teismeealised ei ole enam vanuse kasvades vanemliku kontrolli suhtes nii tundlikud. Antud tulemus vajab edasisi uuringuid, et kindlaks teha, kas vanemad kontrollivadki lapse vanuse kasvades lapsi vähem või teismeealised ei taju vanuse kasvades enam samasugust vanemapoolset käitumist kontrollivana.

Uurimuses selgus, et nii esimesel kui teisel testimiskorral hindasid tüdrukud ema soojemaks/kiindunumaks kui seda tegid poisid. Paterson, Field ja Pryor (1994) leidsid, et tüdrukud tahavadki rohkem ema tuge ja lähedust kui poisid, mistõttu võib olla, et tüdrukud ise otsivad poistest enam ema lähedust ja seetõttu ka tajuvad ema soojemana kui poisid. Teisel testimiskorral hindasid poisid ema käitumist kontrollivamaks, kui seda tegid tüdrukud. McKinney ja Renk (2008) leidsid, et poisid näevad oma ema liiga kaitsvana ja nende ellu liiga palju sekkuvana. McKinney ja Renk tõid seletusena välja, et see võib olla seetõttu, et emad tuletavad isadest sagedamini meelde kui tegemata majapidamistõid ja kodus kehtivaid reegleid. Esimesel testimiskorral ei esinenud isa heakskiitvana tajumise alaskaalades soolisi erinevusi, kuid teisel testimiskorral hindasid poisid isa vaenulikumaks/agressiivsemaks, kui seda tegid tüdrukud. Saadud tulemus võib tuleneda sellest, et isadel on poegadele raskem oma tundeid väljendada kui tüdrukutele, mistõttu väljendatakse neid läbi agressiivsuse. Krondorfer (1994) tõstatab enda uurimuses samuti küsimuse, et kas isad väljendavad hoolimist poegadele läbi vaenulikkuse.

Psühholoogilise kohanemise erinevates aspektides ei ilmnenu samuti esimesel testimiskorral poiste ja tüdrukute vahel erinevusi. Teisel testimiskorral hindasid poisid oma enesehinnangut madalamalt ja maailmavaadet negatiivsemalt kui seda tegid tüdrukud. Eelnevalt läbi viidud uurimustes on selgunud vastupidine, et poiste enesehinnang on kogu teismeeaa vältel kõrgem kui tüdrukutel. (Birndorf, Ryan, Auinger, & Aten, 2005; Bolognini, Plancherel, Bettschart, & Halfon, 1996). Poiste negatiivsem maailmavaadet antud uurimuses võib olla tingitud nende madalast enesehinnangust. See tulemus vajab kindlasti edasist uurimist. Lisaks erinevustele enesehinnangus ja maailmavaates ilmnes, et tüdrukud hindasid teisel testimiskorral ennast vanematest sõltuvamaks kui seda tegid poisid. Antud tulemus läheb kokku ka Bornstein (1995) metaanalüüsiga, kes võttis kokku 97 uuringu tulemused ja järeldas, et igas vanuses naised saavad kõrgemaid tulemusi testides, mis mõõdavad sõltumist tähtsatest teistest. Miks tüdrukud hindavad end antud uurimuses sõltuvamaks tähtsatest teistest kui poisid, võib tuleneda ühiskonna poolt neile seatavatest ootustest sõltuda perekonnast, samas kui meestelt oodatakse pigem iseseisvust.

Ilmnes huvitav tendents, et kui teismeealised hindasid end teisel testimiskorral palju paremini psühholoogiliselt kohanenumaks kui nad seda esimesel korral tegid, siis alaskaalade kaupa vaadates hindasid teismeealised end kõigis alaskaalades paremini kohanenumaks, välja arvatud sõltumise alaskaalas. PARTheory kohaselt on sõltumine määratud tajutud vanemliku heakskiidu-tõrjumise poolt. Nii isa kui ema heakskiitvana tajumine esimesel ja teisel testimiskorral oli samuti sarnane, mis võib viidata, et sõltumise tähtsatest teistest ja vanemate heakskiitvana tajumise vahel võib olla seos. Teooria kohaselt sõltub indiviidi paigutumine sõltumise kontiinumil (vt. Joonis 1) sellest, mil määral ta tunneb end vanema poolt aktsepteerituna või eemalelükatuna. Vaadates, kuidas isa ja ema heakskiitvana tajumine ennustab teismeealise sõltumist tähtsatest teistest, selgus, et isa heakskiitvana tajumine nii esimesel kui ka teisel aastal ennustas ainult tüdrukute puhul sõltumist tähtsatest teistest. Poiste puhul sellist seost ei ilmnenud. Kusjuures regressioonanalüüs näitas, et mida heakskiitvamana tajutakse isa, seda sõltuvamaks hindavad end antud valimi tüdrukud teisel testimiskorral. Antud tulemus läheb vastuollu PARTheory'ga, mille järgi peaks sõltumine tähtsatest teistest olema seda väiksem, mida heakskiitvamana tajutakse vanemat. PARTheory's tuukse välja, et teismeealistel on vanemate kõrval tähtsad ka eakaaslased, siis võib tüdrukute sõltumine tähtsatest teistest olla mõjutatud hoopis eakaaslastest tähtsate teiste tõrjuvana tajumisest. Antud tulemus vajab edasist uurimist. PARTheory isiksuse alateooria järgi sõltub indiviidi emotsionaalne kindlustunne ja hea-olu tajutud suhtekvaliteedist täiskasvanud kiindumusfiguuriga (Rohner, Khaleque, & Cournoyer, 2005; Khaleque ja Rohner, 2002). Seega peaks tajutud vanemlik heakskiit ennustama teismeealise head psühholoogilist kohanemist. Antud uurimuses selgus, et esimesel testimiskorral ei ennustanud ema ega isa heakskiitvana tajumine teismeealise paremat psühholoogilist kohanemist, kuid teisel aastal ennustas ema heakskiitvana tajumine nii poiste kui tüdrukute paremat psühholoogilist kohanemist ja isa heakskiitvana tajumine ennustas poiste paremat psühholoogilist kohanemist. Tulemusele, et ema heakskiitvana tajumine ennustab poiste paremat psühholoogilist kohanemist jõudsid ka Tulviste ja Rohner (2010) ning Kolk (2009). Kuid samas Tulviste ja Rohner (2010) leidsid lisaks, et isa heakskiitvana tajumine ennustab nii poiste kui tüdrukute paremat psühholoogilist kohanemist (mitte ainult poiste, nagu antud uuringu tulemused näitavad). Samas Kolk (2009) jõudis vastupidisele tulemusele, et isa heakskiitvana tajumine ennustab ainult tüdrukute, kuid mitte poiste psühholoogilist kohanemist. Üks põhjendus, miks on saadud vastakaid tulemusi selle osas, kuidas vanemate heakskiitvana-tõrjuvana tajumine ennustab teismeealise psühholoogilist kohanemist, on, et lisaks vanematele on täiskasvanute ja noorukite puhul tähtsad ka teised

mittevanemlikud kiindumusfiguurid. Ciairano, Bosma, Miceli ja Settanni (2008) uuringu tulemused kinnitavad, et teismeealised on mõjutatavad eakaaslaste poolt ning võib olla, et tähtsate teiste (peale vanemate) mõju on teatud vanuses olulisem vanematepoolse heakskiidu-tõrjumise mõjust. See hüpotees vajab aga edasisi uuringuid.

Antud uuringus jättis 7.7% lastest Heakskiidu-tõrjumise küsimustiku isa versioon esimesel aastal täitmata. Nende teismeealiste, kes isa küsimustikku ei täitnud, psühholoogiline kohanemine ei erinenud nende teismeliste psühholoogilisest kohanemisest, kes täitsid isa küsimustiku. Samuti ei olnud kahe grupi vahel erinevusi ema heakskiitvana-tõrjuvana tajumise vahel. Kõik katseisikud küll ei täpsustanud, miks nad küsimustiku täitmata jätsid, aga mõned ütlesid uuringu käigus, et nad ei saa seda küsimustikku täita, sest neil ei ole isa ehk et tõenäoliselt isa kohta käiva küsimustiku täitmata jätmise üks põhjuseid on, et isa/isafiguuri ei ole lapse elus. Samuti võib põhjuseks olla, et lapsel on isa, aga ta ei soovi tema kohta küsimustikku täita. Harper ja Ryder (1986) leidsid, et isata kasvanud teismeealistel on madalam enesehinnang, nad näevad oma ema vähem hooliva ja liiga kaitsvana, kui koos isaga kasvanud teismeealised. Amato ja Riviera (1999) leidsid, et isa osalemine laps elus oli isegi tähtsam lapse käitumisprobleemide ennustaja, kui ema lapse elus osalemine. Lisaks omas isa lapse elus osalemine mõju lapse psühholoogilisele kohanemisele. Seda üllatavam on antud uurimuses saadud tulemus, et isa puudumine ei ole seotud lapse psühholoogilise kohanemisega. Üheks põhjuseks võib olla ilma isata laste väga väike osakaal valimise. Põhjuseks võis olla ka see, et isa küsimustiku täitmata jätnud teismeealised tajusid ema heakskiitvalt (enamus valimisse kaasatud teismeealistest tajus ema heakskiitvana), mis võib korvata isa puudumise.

Käesolevas töös leitud tulemused näitavad, et üldiselt teismeliste psühholoogiline kohanemine paraneb vanemaks saades. Esinevad soolised erinevused teismeealiste psühholoogilises kohanemises – poisid on negatiivsema maailmavaatega ja madalama enesehinnanguga kui tüdrukud ning tüdrukud on sõltuvamad tähtsatest teistest kui poisid. Soolised erinevused on ka vanemate heakskiitvana tajumise osas, kus tüdrukud tajuvad ema soojemana kui poisid ning tüdrukud tajuvad vähem käitumuslikku kontrolli ema poolt kui poisid. Poisid tajuvad isa agressiivsemana kui tüdrukud. Esimese ja teise testimiskorra võrdluses tajusid teismeealised käitumusliku kontrolli vähenemist nii ema kui isa poolt aasta möödumisel. Uurimuses selgus, et ema heakskiitvana tajumine ennustab nii poiste kui tüdrukute psühholoogilist kohanemist, aga isa heakskiitvana tajumine ennustab ainult poiste psühholoogilist kohanemist. Saadud tulemused viitavad ema olulisele rollile teismeealiste

psühholoogilises kohanemises. Samas vajab isa roll lapse psühholoogilise kohanemise protsessis kindlasti edasisi uuringuid.

Antud uurimistööl on ka mõningaid kitsaskohti. Saadud tulemused on mõjutatud väiksest valimist ning laiast vanuserühmast. Edasistes uurimustes tuleks vaadelda kitsamaid vanuserühmi pikemas ajaperspektiivis. Kindlasti tuleks vaadata ka vastupidiseid seoseid - kuidas teismeealise psühholoogiline kohanemine mõjutab vanemate kasvatusstiili. Samuti tuleks uurida isa puudumist lapse elust ja selle seost lapse psühholoogilise kohanemisega ning kuivõrd isata kasvanud lapsed tajuvad oma ema teisiti kui isaga kasvanud lapsed.

Käesolevas magistritöös saadud tulemused tõstatavad olulisi küsimusi Vanemliku Aktsepteerimise-Tõrjumise Teooria paikapidavusest ning on seega olulised teooria edasi arendamisel. Samuti on saadud tulemused olulised praktilises töös teismelistega, võimaldades paremini planeerida perekondlikke sekkumisi ning võtta arvesse lapse-vanema suhte mõjusid lapse psühholoogilisele kohanemisele.

VIITED

- Amato, P. R., & Fowler, F. (2002). Parenting practices, child adjustment, and family diversity. *Journal of Marriage and Family*, 64(3), 703–716.
- Amato, P.R., & Riviera, F. (1999). Paternal involvement and children's behavior problems. *Journal of Marriage and the Family*, 61, 375–384.
- Aquilino, W. S., & Supple, A. J. (2001). Long-term effects of parenting practices during adolescence on well-being: Outcomes in young adulthood. *Journal of Family Issues*, 22(3), 289–308.
- Baldwin, D. R., McIntyre, A., & Hardaway, E. (2007). Perceived parenting styles on college students' optimism. *College Student Journal*, 41(3), 550–557.
- Bentley, K. S., & Fox, R. A. (1991). Mothers and fathers of young children: Comparison of parenting styles. *Psychological Reports*, 69(1), 320–322.
- Birndorf, S., Ryan, S., Auinger, P., & Aten, M. (2005). High self-esteem among adolescents: Longitudinal trends, sex differences, and protective factors. *Journal of Adolescent Health*, 37(3), 194–201.
- Bolognini, M., Plancherel, B., Bettschart, W., & Halfon, O. (1996). Self-esteem and mental health in early adolescence: Development and gender differences. *Journal of Adolescence*, 19(3), 233–245.
- Bornstein, R. F. (1995). Sex differences in objective and projective dependency tests: A meta-analytic review. *Assessment*, 2(4), 319–331.
- Bosco, G. L., Renk, K., Dinger, T. M., Epstein, M. K., & Phares, V. (2003). The connections between adolescents' perceptions of parents, parental psychological symptoms, and adolescent functioning. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 24(2), 179–200.

- Ciairano, S., Bosma, H. A., Miceli, R., & Settanni, M. (2008). Adolescent substance use in two European countries: Relationships with psychosocial adjustment, peers, and activities. *International Journal of Clinical and Health Psychology*, 8(1), 119–138.
- Conrade, G., & Ho, R. (2001). Differential parenting styles for fathers and mothers: Differential treatment for sons and daughters. *Australian Journal of Psychology*, 53(1), 29–35.
- Deslandes, R., & Bertrand, R. (2005). Motivation of Parent Involvement in Secondary-Level Schooling. *The Journal of Educational Research*, 98(3), 164–175.
- Doyle, A. B., & Markiewicz, D. (2009). Attachment style with father and mother in early adolescence: Gender differences and perceived peer competence. *European Journal of Developmental Science*, 3(1), 80–93.
- Elias, H., & Yee, T. H. (2009). Relationship between Perceived Paternal and Maternal Parenting Styles and Student Academic Achievement in Selected Secondary Schools. Retrieved from http://www.eurojournals.com/ejss_9_2_01.pdf
- Fletcher, A., Steinberg, L. & Sellers, E. (1999). Adolescents' well-being as a function of perceived inter-parental consistency. *Journal of Marriage and the Family*, 61, 599-610.
- Forehand, R., & Nousiainen, S. (1993). Maternal and paternal parenting: Critical dimensions in adolescent functioning. *Journal of Family Psychology*, 7(2), 213–221.
- Glasgow, K. L., Dornbusch, S. M., Troyer, L., & Steinberg, L. (1997). Parenting styles, adolescents' attributions, and educational outcomes in nine heterogeneous high schools. *Child Development*, 68(3), 507–529.
- Harper, J. F., & Ryder, J. M. (1986). Parental bonding, self-esteem and peer acceptance in father-absent male adolescents. *Australian Journal of Sex, Marriage & Family*, 7(1), 17–26.

- Herman, M. R., Dornbusch, S. M., Herron, M. C., & Herting, J. R. (1997). The influence of family regulation, connection, and psychological autonomy on six measures of adolescent functioning. *Journal of Adolescent Research, 12*(1), 34–67.
- Jackson, C., Henriksen, L., & Foshee, V. A. (1998). The Authoritative Parenting Index: Predicting health risk behaviors among children and adolescents. *Health Education & Behavior, 25*(3), 319–337.
- Khaleque, A., & Rohner, R. P. (n.d.). Perceived parental acceptance-rejection and psychological adjustment: A meta-analysis of cross-cultural and intracultural studies. *Journal of Marriage and Family 64* (1): 54–64., (2002).
- Khaleque, Abdul, & Rohner, R. P. (2002). Reliability of Measures Assessing the Pancultural Association between Perceived Parental Acceptance-Rejection and Psychological Adjustment A Meta-Analysis of Cross-Cultural and Intracultural Studies. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 33*(1), 87–99.
- Khaleque, Abdul, & Rohner, R. P. (2012a). Pancultural associations between perceived parental acceptance and psychological adjustment of children and adults: A meta-analytic review of worldwide research. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 43*(5), 784–800.
- Khaleque, Abdul, & Rohner, R. P. (2012b). Transnational relations between perceived parental acceptance and personality dispositions of children and adults: A meta-analytic review. *Personality and Social Psychology Review, 16*(2), 103–115.
- Kolk, K. (2009) Tajutud suhted vanematega, isa osalemise murdealise elus ja nende seosed murdealise psühholoogilise kohanemise, depressiooni ja alkoholi tarbimisega. Seminaritöö. Tartu Ülikool, psühholoogia instituut.
- Krondorfer, B. (1994). Our soul has not suffered: Intimacy and hostility between fathers and sons in post-Shoah Germany. *The Journal of Men's Studies, 2*(3), 209–220.

- Laible, D. J., & Carlo, G. (2004). The Differential Relations of Maternal and Paternal Support and Control to Adolescent Social Competence, Self-Worth, and Sympathy. *Journal of Adolescent Research, 19*(6), 759–782.
- Lamb, M. E. (2000). The history of research on father involvement: An overview. *Marriage & Family Review, 29*(2-3), 23–42.
- Larose, S., & Boivin, M. (1998). Attachment to parents, social support expectations, and socioemotional adjustment during the high school-college transition. *Journal of Research on Adolescence, 8*(1), 1–27.
- Larson, R. W., Richards, M. H., & Perry-Jenkins, M. (1994). Divergent worlds: The daily emotional experience of mothers and fathers in the domestic and public spheres. *Journal of Personality and Social Psychology, 67*(6), 1034–1046.
- Lee, S. M., Daniels, M. H., & Kissinger, D. B. (2006). Parental Influences on Adolescent Adjustment: Parenting Styles Versus Parenting Practices. *The Family Journal, 14*(3), 253–259.
- Lindner Gunnoe, M., Hetherington, E. M., & Reiss, D. (1999). Parental religiosity, parenting style, and adolescent social responsibility. *The Journal of Early Adolescence, 19*(2), 199–225.
- McKinney, C., Milone, M. C., & Renk, K. (2011). Parenting and late adolescent emotional adjustment: Mediating effects of discipline and gender. *Child Psychiatry and Human Development, 42*(4), 463–481.
- McKinney, C., & Renk, K. (2008). Differential Parenting Between Mothers and Fathers Implications for Late Adolescents. *Journal of Family Issues, 29*(6), 806–827.
- Paterson, J. E., Field, J., & Pryor, J. (1994). Adolescents' perceptions of their attachment relationships with their mothers, fathers, and friends. *Journal of Youth and Adolescence, 23*(5), 579–600.

- Rohner, R. P. & Khalaque, A. (2006). Personality Assessment Questionnaire (PAQ): Test Manual. In R. P. Rohner & A. Khaleque (Eds.), *Handbook for the Study of Parental Acceptance and Rejection* (187 - 226). Storrs, CT: Rohner Research Publications.
- Rohner, R.P., Khaleque, A. & Cournoyer, D. E., (2012) Introduction to parental acceptance-rejection theory, methods, evidence, and implications. (url: <http://ccr.sagepub.com/content/44/3/222.abstract>, 17.01.2013).
- Rohner, R.P., Khaleque, A., & Cournoyer, D. E. (2005). Rohner, R. P., Khaleque, A., & Cournoyer, D. E. (2005). Parental Acceptance-Rejection: Theory, Methods, Cross-Cultural Evidence, and Implications. *Ethos*, 33(3), 299-334.
- Rohner, Ronald P. (2004). The Parental "Acceptance-Rejection Syndrome": Universal Correlates of Perceived Rejection. *American Psychologist*, 59(8), 830–840.
- Seydlitz, R. (1991). The effects of age and gender on parental control and delinquency. *Youth & Society*, 23(2), 175–201.
- Smetana, J. G. (1995). Parenting styles and conceptions of parental authority during adolescence. *Child Development*, 66(2), 299–316.
- Tulviste, T.; Rohner, R. P. (2010). Relationships Among Perceived Parental and Teachers' Behavior, and Adolescent Outcomes in Estonia. *Cross-Cultural Research*, 44 (3), 222 - 238.
- Vivona, J. M. (2000). Parental attachment styles of late adolescents: Qualities of attachment relationships and consequences for adjustment. *Journal of Counseling Psychology*, 47(3), 316–329.

Tänu sõnad

Täna oma juhendajat Tiia Tulvistet nõuannete ja mõistvuse eest. Suured tänud Hannale sisukate kommentaaride ja motiveerivate sõnade eest, Laglele abi eest uurimuse läbiviimisel.

Lihlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kaisa Kolk (sünnikuupäev: 22.10.1987)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihlitsentsi) enda loodud teose
”Ema ja isa heakskiitvana-tõrjuvana tajumise seostest teismeealise psühholoogilise
kohanemisega”

mille juhendaja on Tiia Tulviste,

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 18.01.2013